

Novoletno pismo

Ferdo Kozak

Vajeni smo, da napiše urednik svoji reviji ob novem letu lep, globokoumen program. Ali prav tako se je udomačilo, da takim novoletnim programom ne verjamemo kaj prida. Saj so ponajvečkrat le plod trenutnega urednikovega navdiha ali pa tudi njegova resnična želja, ki pa kaj rada ostane le kopica mrtvih besed. In tako se zdi, da vsakoletni programi nimajo z revijo nobenega bistvenega opravka. Če je revija resnično to, kar mora prava revija biti, namreč izraz neke žive, zavestne volje, privrele iz razčiščenih zrelšč in jasnih spoznanj, potem je že sama po sebi program, namreč dosledna, ostro usmerjena, pogumna glasnica nekega življenjskega kompleksa, s katerim je njen obstoj do kraja povezan.

Torej pričnimo novo leto brez zapisanih smernic? — Vse kaže, da jih naši reviji ni treba še posebej povdarjati. Mesto njih le nekaj spoznanj, nekaj razgledov, ki razvnemajo živo voljo.

V letih po vojni smo prebiralali razne, največkrat prenačljene, preveč osebne sodbe o ustvarjanju in življenju. Značilni duh žurnalizma je izpodrinil trezno presojo, često na račun reklame, senzacij in prisiljenega duhovičenja. In v križnem ognju raznih okusov in struj se nam je vrhu tega leta in leta dopovedovalo, da živimo zdaj hitreje, kot kdaj prej, da so razvojna razdobja postala bliskoma mimo nas drveč film, ki skoraj že na vsakih deset let ali še manj menja svoj obraz. In vendar vse to ni prav tako, vendar dozoreva pravo življenje kakor poprej, vendar se razdobja umetnosti razcvitajo in upadajo po svojevrstnih, v nehanju vsega človeškega občestva zakoreninjenih zakonih, kakor prej.

Te čase je naša literatura doživela mnogo sodb in obsodb. Ali vsem različnim, tudi v nekih pogledih točnim oznakom navzlic velja, da nismo bili pravični človeku, ki je ta leta trpel in ustvarjal med nami. Posegalo se je premalo v celotni sestavi, iz katerega je gnala tudi literatura svoje mladike. Preveč se nam je mudilo preko krvi in trupel, preko prepadov, ki so se odpirali kakor rane na vseh udih človeškega občestva. Zato smo pozabili razumeti histerične krike življenja lačnih src po potrditvi samega sebe,

blodno jecljanje in bolno objestno povečevanje iveri, ostankov nekdanje življenjske celote. Da, vse to ni bila umetnost, ali bil je, da tako rečem — krvav odblesk pohlepa, ki je gnal ljudi k svetlobi. To je bil čas, ko je slutnja pela v Srečku Kosovelu: „Ena je groza, ta groza je biti.“

Vse to je danes za nami. Sicer ne v tem smislu, da bi bili zdaj srečni in brez bolečin. Ali trebalo je časa, da smo postali relativno bolj zdravi, da najde vsaka bolečina tudi relativno bolj zdrav odmev v človeku. Upanja smo zopet polni in volje, to se pravi, da bomo znali trpeti za novo užgano luč. Zato tudi vemo, da ta strašni povojni kaos ni bil sam v sebi zaključen in utemeljen proces, pač pa da je bil zaključek že pred vojno dozorele dobe, samo da je bil spričo fizičnega poloma toliko pošastnejši in pretresljivejši. Zaključek, čigar bistvenosti so bile vase zagledanost človeškega duha, notranja osamelost in razkol, tavanje človeka za svojo, s silo intelekta oblikovano podobo, brez instinkta občestvenega žitja in sreče njegove rasti.

Danes pa — morda mi bo kdo očital prevelik optimizem — se odstirajo pred nami nova pota. Čuti se, da stojimo na pragu pravega slovenskega realizma, v tvorbi in mišljenju in mogoče celo — v delu.

Naši prastari nazorski orientaciji — liberalizem in klerikalizem — sta tudi letos, kakor zmeraj, kadar gre za merjenje njunih moči, vrgli mreže svojih vplivov v naše kulturno nehanje. Ob napovedani katoliški fronti se je oglasil še klic po „napredni“. V prvem hipu je skalil vodo, ali ostreje pogledano je stvar drugačna. Čas se je premaknil, za besedami ni več polnosti življenja. Ob ničemer se moč novine ne občuti jasneje, kakor ob zgrešenem alarmu. Tedaj ti jutrna luč vrže svojo polno luč v srce, pota, ki smo jih prehodili, se ne vrnejo več.

Kdo je namignil o „napredni“ fronti? Ali je mogoče, da bi na stožeru izrazite reakcije zaplapolal prapor prav pojmovane naprednosti? Tam, kjer zijajo prepadi do korena, kjer se nova vsebina s skrajnim naporom lušči iz preživljenih okvirov, ni mogoče stapljati dveh nasprotnih si elementov v eno.

Ob prihodu tujega deteta je zgrešila tudi druga fronta. Nič ne pomaga — mi smo z vsemi svojimi tradicijami, z vsemi blestečimi zgledi in sadovi duha, s svojim okusom in pojmovanjem vrednot — Evropa. Kajti tisoč let življenja se ne da izruvati iz tal, kjer je rastlo. Polni smo istih bolečin in bolezni kakor Evropa, pa tudi iste, v krvi očiščene vere v prerojenje tega aktivnega, s strahovito eksplozivnostjo duha natrpanega koščka zemlje. Evropa kot ideja pa pomeni svobodo odgovornega duha, širino in sprostranost. Zlasti svobodo, ki ni nikdar prevesila v anarhijo, pač pa je bila zmeraj nositeljica velikih resnic, ki so preobražale svet. Zato je danes absurden vsak poskus, postaviti okrog Trubarjeve, Prešernove, Levstikove, Cankarjeve

in Župančičeve zemlje plotove in potrgati vezi občečloveškega bratstva, ki so jih v dolgih letih razvoja stvorile iste preizkušnje, isto trpljenje in ista spoznanja. V Evropi duha ne more biti govora o tujih otrocih.

Prav tako je odveč žalovanje Tineta Debeljaka za tako imenovanim romantičnim ekspresionizmom. Bil je zadnji refren nekdanjega mogočnega simfonije, zadnji poskus, vzdržati pri življenju neko gojeno, dekadentno, prefinjeno dušo; bil je le larpurlartizem duše. Mrtev kapital posameznika, plod izrazitega čustvenega in pojmovnega eklekticizma. Ob takih mrzlih ognjih duha ostajajo srca lačna in prazna. Danes se nam hoče resnične, polnokrvne podobe življenja, ne pa spekulativno razumske. Danes smo potrebni umetnosti, ki bo zajela občestvene zakone vsega človeškega in nam s tem ustvarila živega, današnjega človeka. Če ga ustvari, potem tudi za dušo ni skrbi.

Narodi, ki niso še v polni meri preživeli zgodovinskih etap svojega razvoja, še celo ne morejo danes mimo politike. Tako je tudi z nami. Ali treba si je biti predvsem na jasnem, kaj vsebuje za nas ta pojem.

Sodobni svet pozna, s prav malo izjemami, samo politiko, ki je le nekaj občevalni stil med posameznimi narodi. V njej ni nič nazorskega, nič časovno stremeljivega, kar bi dvigalo to monotono prakso nad nivo bolj ali manj taktičnih potez, ki ščitijo oblast in posest. Prav tako tudi politika izrazito reakcionarnega fašizma ne pomeni nobenega višjega napora. Ideje, ki se pri drugih narodih podčrtavajo kot nosilci konkretne politike, so pa v okviru sodobnega družbenega sestava okostenele in postale le še ornament nečesa, kar dejansko životari v čisto drugačnem območju čustvovanja in prepričanj. Celo ideja o miru je v zboru imperialističnih držav v jedru le taktika. Odtod ta mračni vzduh nad vso Evropo, odtod ta mora, ki tlači ob tla interes in radost miselnega dela.

Naše politične življenje očituje isti značaj, ako si seveda odmislimo še specifično naše provincialne značilnosti. Utrudilo je mase, stopnjevalo njih že itak pretresljivi politični analfabetizem do apatije in napravilo iz njih desinteresirano čredo, ki ji je politika le iz dneva v dan vodeni račun o dobičku in izgubi. Ta naša politika je vrhu tega od svojega prvega početka pa do danes le pasivna taktika ob suverenih konceptih; poprej ob avstrijskem, katoliško fevdalnem, narodnostno imperialističnem, zdaj pa ob jugoslovanskem srbskih radikalov, ki je od l. 1918 v tej državi odločilen. Radi tega tudi še vedno nič ne vemo o kaki slovenski politiki, to se pravi o konceptu, ki bi bil kot aktiven element izraz naše človeške, narodne in socialne vsebine. Vendar — ali ni za narod naravnost usodno, da v njegovem političnem izživljanju ni sledu o nazorih njegovih največjih kulturnih tvorcev, ki so jih vsi, čeprav ne neposredno izpovedali?

Naša zemlja potrebuje tak koncept, ki jo dvigne iz žalostne letargije k zavestnemu, smiselnemu in tvornemu aktivizmu občečloveškega pomena. Jasno pa je, da se političnih konceptov ne da graditi v zrak. Njih bistvena osnova je dozorela miselnost — zlasti za nas. Le tod vodi pot do politike ideje. Do politike, ki bo hkrati naša kulturna in socialna izpoved. Treba je zavreči vse kompromisne steze, vsa naslanjanja na karkšnekoli vzore, vse račune s tako imenovano bajko o kralj Matjaževi vojski. Kajti dokler ne bomo znali miselno prebuditi ljudstva, bo tudi njegova kultura le zunanostni videz, bolj ali manj prikupen civilizacijski lak.¹

Danes je naša politika brez žive, sodobne filozofske osnove. Prav zato je tudi naše ljudstvo sicer vzgojeno in organizirano, ni pa prebujeno in zainteresirano. S tem pa je v nerazdružljivi zvezi drugi problem vsaktere politične bodočnosti, namreč moralni problem. Kakor nam iz sedanjih zagat in vrenja ni izhoda brez idejno podprte politike, tako ni takega koncepta mogoče realizirati, dokler ne bo kolektiv, ki bo njegov nosilec, prežet z nezlomljivo moralno močjo. Narodi si ne pišejo svoje zgodovine brez silovite zavesti svojega mesta v prostoru in času, brez sposobnosti žrtev in naporov. Možnost samosvojega uravnavanja svojega življenja je dana le tedaj, kadar je ljudstvo na življenje in smrt povezano s svojo politično koncepcijo.

Kakor v kulturi smo letos doživeli tudi celo vrsto novih ali prenovljenih političnih front. Od teh je za nas najvažnejša tako imenovana slovenska fronta.

Skeptiki so že napravili križ čez njo in niso niti utegnili pomisliti, da smo šele v otroški dobi podobnih gibanj, da je vse, kar je bilo doslej, šele prvo tipanje v novo smer. Sicer pa skeptiki niso važni. Za nas je važno le to, da trezno premočimo dejstva in jih ocenimo tako, da izluščimo iz njih resnično jedro.

Slovenska fronta! Zazdelo se je, da se odpirajo vrata v novi svet, ko se je mahoma pokazalo, kako že prvim poskusom groze napake naših političnih tradicij. Odveč bi bilo, v podrobnosti analizirati izkušnje kratkega leta, pač pa je potrebno podčrtati nekaj osnovnih dejstev.

Kdor pozna duha našega političnega dela in je pojmlil odločilne premise, ki so oblikovale to delo tako, kakor ga iz preteklosti in sedanjosti poznamo, more iz vsega posneti le ta jasen zaključek, da je usoda nove politične linije, usoda slovenske fronte v rokah mladih generacij. Le njim je brez sledov karkšnekoli prakse dano pristopiti k žgočim problemom slovenskega kolektiva. In to ni malo. To pomeni, ob kritičnem spoznavanju in vrednotenju pričeiti z novo, svojo zgradbo.

Sicer z besedo mladina danes marsikdo rad opleta, ali nadejam se, da me bodo tisti, katerim so te vrste namenjene, prav razumeli. V generacijah, o

katerih je govora, bi le rad razgibal tisto daljnovidno moč, ki je sposobna dojeti težo podvetega dela in vzgojiti svoje sile za dolg in velik napor. Namreč, zapisati si na svojo zastavo geslo slovenske fronte, pomeni, opraviti naporno delo na samem sebi, z intenzivnim študijem zgraditi pravično in hkrati strogo pretehtano podobo naše preteklosti, dognati politične, socialne in gospodarske osnove sodobnega domačega sveta in iz tega neutrudljivo kle-sati tiste žive, tvorne principe, ki naj ravnajo našo bodočnost. Brez visoko izobraženih posameznikov, katerih izbrušen instinkt bo zdrava opora mišljenju, brez kritike, ki temelji le v konkretnih spoznanjih, in brez teoretičnih zaključkov, dognanih neposredno in le iz danega gradiva, ne bo slovenska fronta sposobna preroditi naše življenje.

Dandanes se včasih človeku zazdi, kakor bi stal sredi puščave, ki mu niti odmeva ne vrne na njegov krik. In včasih te obide, kakor bi zrl pred seboj našo kruto tradicijo v plašču sedanjosti, ki se posmehljivo zmrduje nad vsako verno besedo. Ali to so trenutki. Ravno spoznanje velikih in težkih nalog je izraz vere, da bodo našle svojih pravih, pogumnih rok, ki jih bodo opravile.

Dr. Ivanu Prijatelju ob šestdesetletnici

Igo Gruden.

Zasloni si z dlanjó oči vrh griča,
na pot poglej, ki si jo že prehodil:
pred mestom si se skrila v zatišje Viča,
a narod vé, kod si duhá mu vodil.

Z razgledi v svet mladino si oplodil:
saj zgodovina, ki učiš jo, priča,
da se v Ljubljani ni nihče prerodil —
v nas vseh je usoda pelikana — ptiča.

Srcé na dlani nosil si med nami:
Slovenec in Slovan in človek — v enem.
Ostal si sam v življenju zagrenjenem

in nisi vprašal: kdo mi je ob rami?
Prijatelj! — dom in narod in vsa zemlja:
v mladost prisluhni, v nji zvonovom Kremlja.